

Герасимова І. Г.,

кандидат педагогічних наук, доцент,
Вінницький національний аграрний університет

Постановка проблеми. До найбільш актуальних проблем, які стоять перед системою освіти, вищою аграрною зокрема, належить проблема професійної підготовки майбутніх фахівців, що відповідає сучасним соціально-економічним реаліями розвитку суспільства. Перехід до ринкових умов розвитку, кризові явища, як глобального, так і національного рівня, стали причиною невизначеності на ринку праці. Сучасний спеціаліст з вищою освітою з малою часткою імовірності може розраховувати на забезпечення місцем працевлаштування, яке б задовольнило його прагнення і потреби. У таких умовах особливої важливості набуває проблема формування професійної мобільності фахівців аграрної сфери, бо саме ця галузь відіграє традиційно суттєву роль в економічному розвитку країни. Вирішення цієї проблеми має забезпечити здатність фахівця змінювати напрям професійної діяльності, опанувати нові суміжні професії, а в разі потреби – змінювати напрям професійної діяльності з метою як професійної, так і особистісної самореалізації, надати йому конкурентоспроможності.

Аналіз досліджень та публікацій. На сьогодні проблема мобільності, професійної мобільності зокрема, перебуває у колі наукових інтересів представників соціологічних, економічних, психологічних, педагогічних наук.

На початковому етапі наукові розвідки проблеми мобільності проводилися переважно в галузі соціологічних наук, а саме у 30-50 ті роки ХХ ст. Необхідно зазначити, що регулярності вони набули вже у 80-ті роки минулого століття. Починаючи з 60-х років ХХ ст. цією проблемою зацікавилися, у зв'язку з розширенням уявлень про соціальну стратифікацію суспільства, науковці на теренах Радянського Союзу. А наприкінці 90-х з'являються перші дисертаційні дослідження означеної вище проблеми. Найбільш потужно представлена проблема мобільності у педагогічних науках. Тільки в Росії захищено більш ніж 40 дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата наук, однією з перших є робота Е.Морильової, яка була захищена у 2001 році. Серед учених, які захистили дисертації на здобуття наукового ступеня доктора наук – Ю.Калиновський, Л.Горюнова, Б.Гошев, С.Капліна, Л.Меркулова, Л.Амірова. Дослідження проблеми професійної мобільності тільки розпочинаються, проте попри невелику кількість захищених кандидатських дисертацій, вже є ґрунтовні дослідження на здобуття наукового ступеня доктора наук - Л.Суценцева, А.Артюшенко, І.Хом'юк.

Як перспективний підхід до вирішення проблеми формування професійної мобільності ми розглядаємо андрагогічний підхід. Висвітлення його особливостей, зокрема поняття «дорослість» становить **мету нашої статті**.

Виклад основного матеріалу. Перед тим, як розпочати розгляд особливостей андрагогічного підходу, маємо визначитися з приводу доцільності застосування в контексті формування професійної мобільності поняття «підхід».

Згідно з Г. Щедровицьким, підхід – це те підґрунтя, яке обирається незмінним для аналізу й проектування будь-якого явища [8].

Поняття «підхід» [7] є багатозначним і розуміється як:

— теоретичне чи логічне підґрунтя для розгляду, аналізу, опису, проектування, конструювання чого-небудь у вигляді теорії, моделі, гіпотези і т. ін.;

— сукупність специфічних пов'язаних способів і прийомів здійснення діяльності, адекватних певній ідеї, принципу і т. ін.;

— ознака чи сукупність ознак якості здійснення діяльності, її якісної характеристики.

При такому розумінні воно узгоджується з поняттям принцип, позиція, ідея – у першому випадку. Із поняттям метод, методика – у другому. Із поняттям якість, особливість – у третьому.

Спіраючись на позицію науковців [6] ми будемо тлумачити підхід як комплексний педагогічний засіб, що включає три основних компоненти: основні поняття; принципи як вихідні положення чи головні правила здійснення навчально-виховної діяльності; прийоми і методи побудови процесу навчання. Таке його розуміння зумовлює необхідність розгляду теоретичних і практичних напрацювань сучасних науковців щодо андрагогічного підходу, а також визначення сукупності наукових понять, принципів і способів діяльності, на які ми будемо спиратися при формуванні професійної мобільності фахівців аграрної сфери.

Одна з особливостей застосування андрагогічного підходу в навчальному процесі ВНЗ полягає в необхідності переведення студента з позиції «мене навчають» на позицію «я навчаюсь». Такий перехід зумовлює виявлення самостійності, ініціативи, прагнення до самонавчання, проте якщо на першому році навчання ще можна пояснити перебування в межах першої позиції, то коли 43% студентів старших курсів (3-4 рік навчання) і 36% магістрантів заявляють про таке налаштування, то це вже викликає неабияке занепокоєння. На нашу думку така ситуація пояснюється негативними тенденціями, що донині панують у системі освіти, як загальноосвітньої, так і вищої, наслідками якої стають безініціативність, інертність, втрата мотивації до навчання. Водночас виявлення професійної мобільності, що включає готовність до зміни сфер діяльності, передбачає власну спрямованість особистості до опанування нових знань, набуття нових умінь і навичок, самостійність і відповідальність за своє власне життя і кар'єру доводить необхідність застосовувати андрагогічний підхід вже в роки навчання у ВНЗ.

Маємо взяти до уваги, що в умовах соціально-економічної кризи, у майбутніх фахівців вже в роки перебування у ВНЗ має бути сформована потреба в постійному самовдосконаленні, що можливо забезпечити через відповідне проектування навчального процесу на засадах андрагогіки.

С.Змейов [4] аналізуючи особливості андрагогічного підходу зазначає взаємодоповнюваність педагогічної та андрагогічної моделі навчання, застосування яких залежить не так від віку тих, хто навчається, як від цілей, змісту, умов навчання, рівня самосвідомості й відповідальності, характеру життєвого досвіду і попередньої підготовки тих, хто навчається. Науковець пропонує характеристики двох моделей, зіставлення яких дозволяє виявити їхні особливості, які ми систематизували в таблицю 1.

Таблиця 1

Характеристика педагогічного і андрагогічного підходів до навчання за Змейовим

Педагогічний підхід	Андрагогічний підхід
Функції викладача	
Визначає цілі, зміст і результат навчання	Надає допомогу тому, хто навчається у визначенні параметрів навчання, в пошуку інформації

Роль студента	
Пасивна, направлена на сприйняття (рецептивна діяльність)	Активна, самостійне визначення тим, хто навчається, параметрів навчання і пошук знань, умінь, навичок, і особистісних якостей.
Методи навчання	
Трансляційні і передавальні	Самостійні
Значення досвіду	
Незначне, головним є досвід викладача	Досвід як джерело навчання, допомога викладача у виявленні досвіду
Вид навчальної діяльності	
За зразками	Елементи творчості
Форми навчальної діяльності	
Лекції, рекомендоване читання, телевізійні передачі	Лабораторний експеримент, дискусії, вирішення конкретних завдань, різні види ігрової діяльності і т. ін.
Мотивація і цілі навчання	
Визначаються, в основному, зовнішніми причинами, соціальним примусом	Внутрішні потреби у вивченні чого-небудь, що визначаються конкретними життєвими проблемами. Самомотивація навчання і самовизначення цілей навчання
Організація навчання	
Вивчення тих самих предметів за одним стандартом, одноманітне, поступове вивчення окремих дисциплін, не пов'язаних між собою	Індивідуалізація навчання, навчання за індивідуальною програмою
Головне завдання того, хто навчає	
Створення штучної мотивації, діяльність з визначення цілей навчання, що зацікавлює дорослих	Створення сприятливих умов для тих, хто навчається, забезпечення необхідними методами і критеріями, що допомагають з'ясувати потреби у навчанні.
Використання знань, умінь, навичок і особистісних якостей	
Набуття знань про запас	Прагнення до термінового застосування отриманих знань
Мета навчання	
Заучування	Компетентність у вирішенні певних проблем
Завдання того, хто навчає	
Передача якомога більшої кількості знань, умінь, навичок і особистісних якостей про запас, без конкретного зв'язку з практичною діяльністю	Орієнтація на вирішення конкретних життєвих завдань тих, хто навчається. Розвиток певних аспектів компетенцій
Логіка навчання	
За розділами навчальних дисциплін, відповідно до логіки предмету	Міждисциплінарні модулі (блоки)
Участь тих, хто навчається в організації процесу навчання	
На етапах планування, оцінювання і корекції процесу навчання практично не здійснюється	Весь процес навчання будується на спільній діяльності тих, хто навчає і тих, хто навчається

У межах андрагогічного підходу провідна роль у процесі навчання належить тому, хто навчається, що значно змінює сутність діяльності педагога, який також має перейти на позицію андрагога. Роль педагога андрагога у формуванні професійної мобільності майбутніх фахівців нами вже була розглянута [2], тому більш докладно ми б хотіли зупинитися на понятті «дорослість», бо андрагогіка спрямована саме на освіту дорослих.

У зв'язку з цим, для нас постає питання, чи можна вважати студентів, що навчаються в університеті, дорослими людьми й застосовувати андрагогічний підхід до їхньої професійної підготовки? Середній вік тих, хто в наш час навчається у ВНЗ коливається від 16-17 років на початок навчання і вік 20-21 років на момент закінчення університету за освітньо-кваліфікаційним рівнем – бакалавр, 21-22 – спеціаліст, магістр.

Дослідженнями осіб студентського віку займалися О.Абдуліна, Б.Ананьєв, В.Белікова, Л.Божович, О.Клімова, І.Кон, Н.Крилова, Ю.Кулюткін, О.Лешер, В.Лісовський, Т.Пахомова та ін.

Узагальнення робіт науковців дозволяє нам акцентувати, що вік молоді, яка навчається у ВНЗ, збігається з віком пізньої юності чи початком дорослості, що дає підстави навчання на 3-4 курсі використовувати як підготовку студентів до переведення на андрагогічну модель навчання, одним з основних положень якого є надання керівництва навчанням самому студенту. Такий перехід обумовлюється кількома чинниками, до числа яких належить, переважно, вже сформоване ставлення до своєї майбутньої професійної діяльності, розвинена самосвідомість, значно розширений набір соціальних ролей, що реалізуються в життєдіяльності, й супроводжуються відповідальністю за свої дії та вчинки. До цього також слід додати, що переважна більшість студентів, які навчаються на старших курсах ВНЗ, вже має досвід роботи або ж поєднують навчання з нею. І хоча, досить часто, така робота не пов'язана зі спеціальністю, що набувається, студенти вже мають певні вимоги до навчання, які спираються на набутий досвід. У цьому контексті слухними є характеристики дорослого, запропоновані С.Змієвим [3], а саме:

- 1) усвідомлення себе самостійною, самокерованою особистістю;
- 2) володіння запасом життєвого, побутового, професійного, соціального досвіду, який стає важливим джерелом навчання самої людини та інших;
- 3) прагнення за допомогою навчання вирішити свої життєво важливі проблеми й досягти конкретної мети;
- 4) прагнення до невідкладного застосування отриманих знань, умінь і навичок;
- 5) навчальна діяльність дорослого значною мірою зумовлена часовими, просторовими, професійними, побутовими, соціальними факторами (умовами).

Це дозволяє нам вже у роки навчання, а особливо на старших курсах застосовувати андрагогічний підхід до навчання студентів, відповідно такий підхід може і має бути застосований для формування професійної мобільності майбутніх фахівців.

Проте не варто ігнорувати доцільність підготовки до застосування андрагогічного підходу на початковому етапі навчання студентів, а саме на першому і другому роках навчання. Саме в цей період мають бути закладені основи соціальної зрілості особистості, що передбачає здатність до аналізу свого життя, свого суспільного призначення, відповідального ставлення до дій і вчинків. Є всі підстави вважати, що саме соціальна зрілість, а не хронологічний, психологічний, біологічний, соціальний вік є визначальним для дорослості.

Спираючись на думки Г.Абрамової [1], яка характеризує вік юності, можемо припустити, що саме залучення студентів до суспільного життя ВНЗ, міста, сприяє формуванню соціальної активності, виробленню власної громадянської позиції з притаманною відповідальністю не лише за власне життя але й життя інших людей. Завдяки формуванню соціальної активності відбуватиметься і вираження соціальних потреб, провідною з яких у вік юності є

потреба в дружбі, що передбачає відкритість відносин. Формування соціальної активності має спиратися на систему гуманістичних цінностей особистості, визнання нею багатозначності й неповторності як власного життя, так і життя інших людей. Гуманістична позиція особистості має ґрунтуватися на її емпатії, що своєю чергою передбачає відповідний розвиток емоційної сфери особистості. Саме завдяки активізації сфери емоцій можна і потрібно спонукати особистість до готовності сприймати власні переживання і переживання інших людей. Вже в роки навчання перед педагогом-андрагогом постає завдання сприяти здатності студентів до незалежного існування, що насамперед спирається на вміння й навички організації свого соціального життя і прийняття відповідальних рішень. Маємо зазначити, що це значна проблема для студентів перших курсів, бо традиційне виховання в українських родинах передбачає, досить часто, потужне опікування батьків дітьми, що позбавляє молодь самостійності, а з часом і відповідальності. У зв'язку з цим до цього часу типовими є сподівання майбутніх фахівців на допомогу батьків, впливових осіб, держави щодо допомоги у працевлаштуванні, влаштуванні життя тощо. І тоді, коли мають ухвалюватися відповідальні рішення щодо власної кар'єри, визначатися цілі власного життя, що мають зіставлятися з соціально-психологічним реалізмом – здатністю визначити відповідність свого «Я» тому соціальному простору, який передбачає кар'єра, що обирається, вже має бути побудована концепція життя та Я-концепція. Відповідно вже в роки навчання студенти мають бути спрямовані в майбутнє, на власний саморозвиток, вирішення життєво важливих задач. Завдяки соціально-гуманітарній підготовці людина має усвідомлювати соціальну реальність, орієнтувати в можливостях реалізувати свої плани. Щодо рішень про кар'єру, то саме з них починається шлях до практичної етики, де почуття обов'язку й відповідальності, що виявляється у конкретних професійних рішеннях і діях.

Усвідомлюючи певну емоційну незрілість, схильність до навіювання, відсутність життєвого досвіду, про які зазначає О.Лешер [5], маємо передбачити делікатність педагогічного супроводу формування професійної мобільності, необхідність аналізу життєвого досвіду інших людей, які можуть стати певним опосередкованим зразком для молоді.

Висновки. Розгляд категорії «дорослість», яка є однією з провідних в андрагогічному підході, дозволив нам окреслити шляхи формування професійної мобільності майбутніх фахівців із вищою освітою, визначити певні особливості андрагогічного підходу, які зумовлюють педагогічне проектування навчально-виховного процесу. На наше переконання, андрагогічний підхід, значною мірою, дозволяє вирішити багатоаспектне й складне завдання професійної підготовки сучасних спеціалістів, складовою якої є формування їхньої професійної мобільності.

Резюме. Соціально-економічні трансформації українського суспільства зумовлюють необхідність пошуку ефективних шляхів професійної підготовки майбутніх фахівців. Важливість для розвитку економіки України аграрної сфери, потреба в конкурентоспроможних спеціалістах, здатних гнучко реагувати на ситуацію на ринку праці передбачає формування у них професійної мобільності. Про активний пошук шляхів вирішення цього завдання свідчать дослідження науковців, особливо в галузі педагогіки. Неабиякий потенціал щодо формування професійної мобільності має андрагогічний підхід до професійної підготовки майбутніх фахівців. Розгляду особливостей якого, зокрема категорії «дорослість», присвячена дана стаття. **Ключові слова:** професійна підготовка, професійна мобільність, андрагогічний підхід, дорослість.

Резюме. Социально-экономические трансформации украинского общества обуславливают поиск эффективных путей профессиональной подготовки будущих специалистов. Важность для развития экономики Украины аграрной сферы, потребность в конкурентоспособных специалистах, способных гибко реагировать на ситуацию на рынке труда предполагает формирование у них профессиональной мобильности. Об активном поиске путей разрешения этого задания свидетельствуют исследования ученых, особенно в педагогических науках. Значительный потенциал формирования профессиональной мобильности имеет андрагогический подход к профессиональной подготовке будущих специалистов. Рассмотрению особенностей которого, в том числе, категории «взрослость», посвящена данная статья. **Ключевые слова:** профессиональная подготовка, профессиональная мобильность, андрагогический подход, взрослость.

Summary. Social and economic transformations of the Ukrainian society cause searching for effective ways of vocational training of future specialists. Importance of the agrarian sphere for the development of the economy of Ukraine, necessity of competitive specialists capable to react upon a labour market situation flexibly anticipates forming of their professional mobility. Scientists researches especially in Pedagogics prove the active search of the solution of a problem. An androgogic approach to the vocational training of future specialists has an unusual potential of forming of future specialists professional mobility. The article is dedicated to study of its peculiarities especially of the category of maturity. **Keywords:** vocational training, professional mobility, andragogic approach, maturity.

Література

1. Абрамова Г.С. Возрастная психология: Учебное пособие для студентов вузов. – 6-е изд. – М.: Академический проект: Альма Матер, 2006. – 702 с.
2. Герасимова І.Г. Роль педагога-андрагога у формуванні професійної мобільності майбутніх фахівців /І.Г.Герасимова// Проблеми сучасної педагогічної освіти. Сер.: Педагогіка і психологія. – Зб. статей: - Ялта: РВВ КГУ, 2013. – Вип. 41. – Ч4. – С. 66-72.
3. Змеев С.И. Основы андрагогики/ С.И.Змеев. – М.: Флинта, Наука, 1999. – 152 с.
4. Змеев С.И. Становление андрагогики. (Развитие теории и технологии обучения взрослых): дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01/ С.И.Змеев. – М., 2000. – 279 с.
5. Лешер О.В. Интерсоциальное образование молодежи: теория и практика: дис. ... д-ра пед наук: 13.00.01/ О.В. Лешер - Челябинск, 1997. – 326 с.
6. Степанов Е.Н., Лузина Л.М. Педагогу о современных подходах и концепциях воспитания. – М.: ТЦ Сфера, 2002. – 160 с.
7. Титова Е.В. Методика воспитания (методологические аспекты). СПб.: Междунар. фонд. «Культурная инициатива», 1996. – 52 с.
8. Щедровицкий Г.П. Избранные труды/ Г.П.Щедровицкий. – М., 1995. – 759 с.